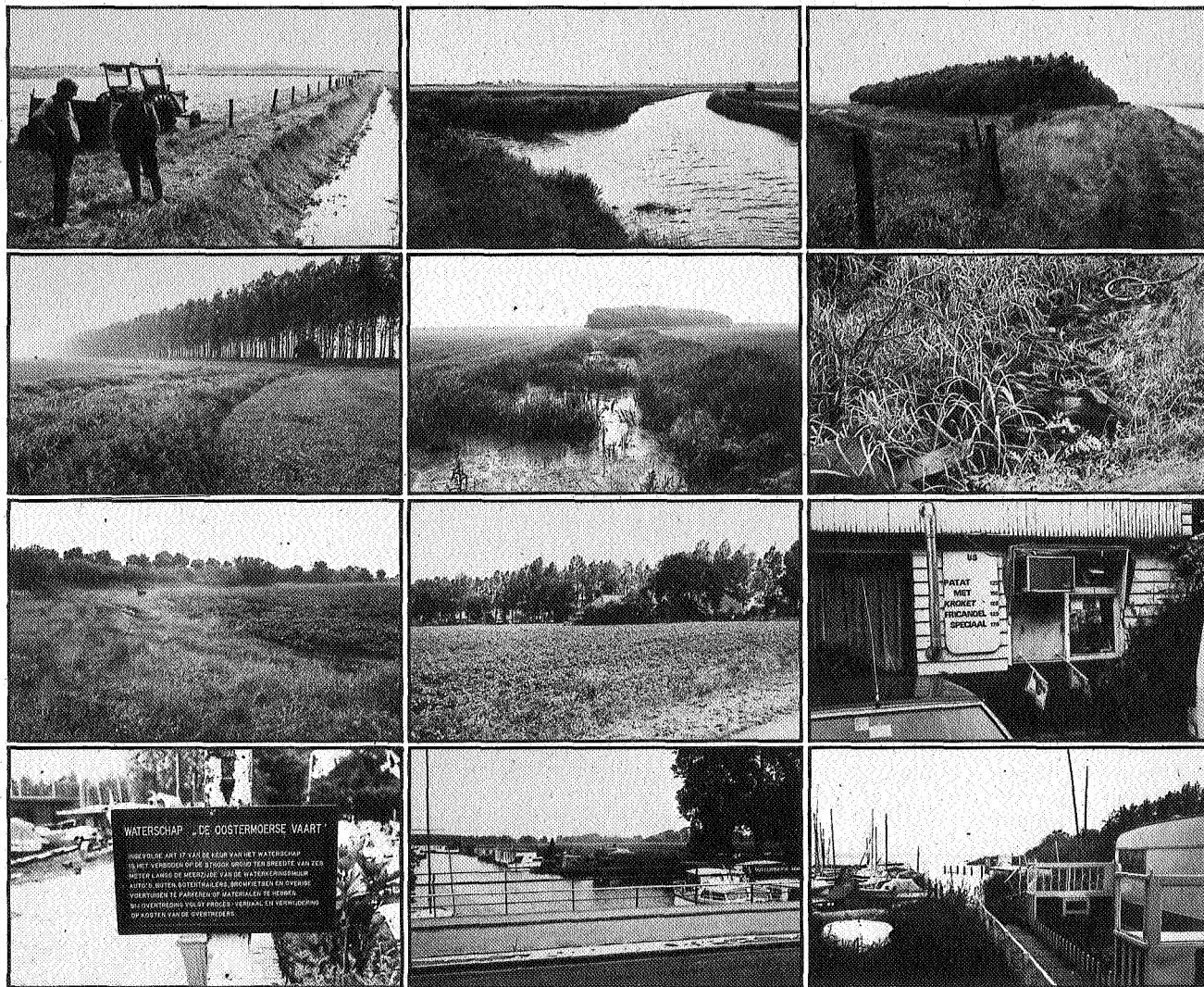

HUNZE OF OOSTERMOERSEVAART

Op zoek naar de resten wat eens een erg mooie veenbeek geweest moet zijn.

Jan van Dalen, Jan Visser

Het restant van de oorsprong

Meander

Een tot landbouwweg gedegradeerde meander; op de achtergrond de oever.

Voorste Diep en Grote Diep vormen samen de Hunze.

Meander

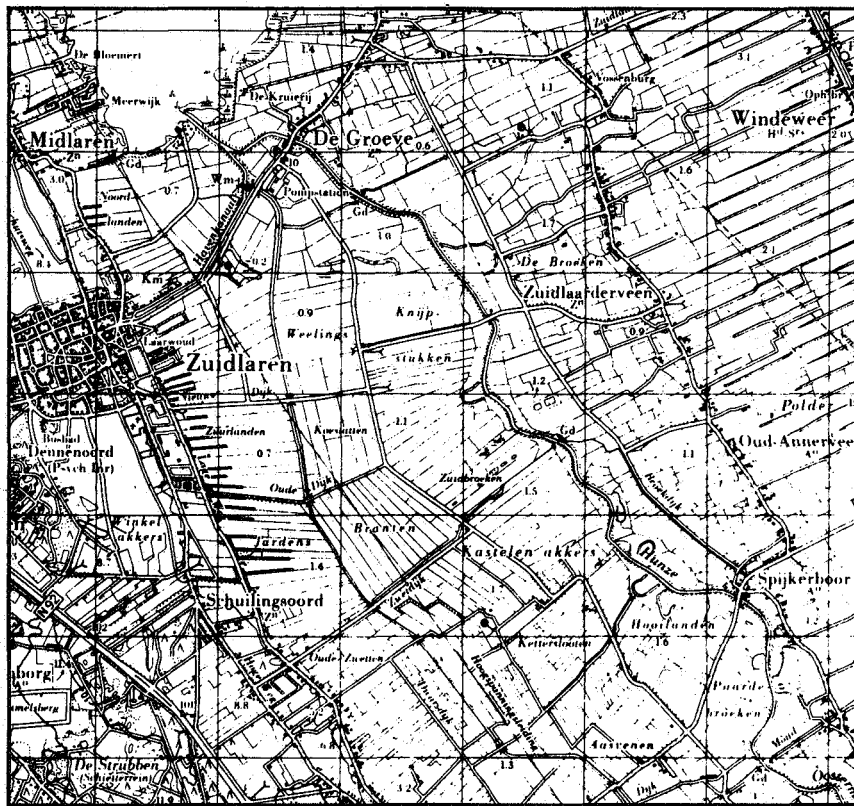
Landschap langs de Hunze bij Drouwenerveen

De Groeve

Links meander, rechts Oostermoersevaart

Het dichtschuiven van een meander

De monding van de Hunze in het Zuidlaardermeer.

Enige maanden geleden werden wij enthousiast gemaakt om mee te gaan doen met een groep mensen in 'Noorderbreedte' samen artikelen te maken over de Noord-Nederlandse rivieren en beken. Wij zouden dan eerst de Hunze gaan bekijken. Na een eerste verkenning werd dat enthousiasme danig getemperd door wat wij zagen. Hoewel we wisten dat er niet veel van over zou zijn, viel bij het aanschouwen dit tot een afwate-

ringkanaal gedegradeerde eens zo mooie veenbeekje, nog meer tegen. Het beeld dat vanaf de Hondsrug op je afkomt is een stroomdal waar doorheen een geabnormaliseerde beek stroomt, aan welks boorden zich aan beide zijden een kultuursteppe (een agrarische wel te verstaan) ontrolt. Dit helaas niet zo positieve begin zullen we verder in dit artikel trachten te voorzien van enige opgewektere geluiden en vooral wat doen we

met de nog mooie resten.

Oorsprong

Na diverse kaarten geraadpleegd te hebben en met de hulp van een aardige agrariër die ons behulpzaam was bij het zoeken, moeten we helaas vast stellen dat we er nog steeds niet zeker van zijn de oorsprong te hebben gevonden. Deze boer, want dat was hij, vertelde ons dat zo'n dertig jaar geleden bij de ruilverkaveling het mooie beekje tot rechte kavels afbakenende sloten is verworpen. Wij staan dan in de Bosmaten nabij de Oude Dijk te Exloo, waar de zon die dag gelukkig schijnt, en een boer enerzijds erg blij zijnde met de structuurverbetering anderzijds toch ook vaststelt dat het veel mooier was. Al pratend komen we met deze man, die een dikke vijftiger blijkt te zijn, op het huidige landbouw-structuurbeleid. Hij blijkt een gemengd bedrijf van zo'n 35 ha te bewerken. Ook in Exloo blijkt de grootschaligheid te hebben toegeslagen, getuige het feit, dat een jonge buurman-agrariër zo'n 120 ha bewerkt.

Maar volgens hem: 'vraag niet hoe'? Spontaan wordt er melding gemaakt van het feit, dat de buurman onlangs zo'n 9 ha aard-appelen de grond heeft ingejaagd, maar aldus onze zegsman 'ik zou ze niet graag ruilen met mijn 1½ ha'. Via dit gegeven komen we terecht op de positie van de vele boeren die het onder de huidige omstandigheden bijzonder moeilijk hebben, vooral veroorzaakt door het externe factoren; of liever één faktor, globaal aan te duiden met: 'landbouwstructuurbeleid'. Terecht konstateert 'onze' boer, als je als agrariër met zo'n 30 a 40 ha niet meer uit de voeten kunt zit er iets goed fout. Grotere eenheden zijn niet meer te overzien en leiden door de grootschaligheid weer tot verlies. Ze zijn er dus nog: boeren die zich niet door het Brussels systeem laten opjagen, hoewel de littekens van het grote agrarische

gebeuren in het hele Hunzedal zeer dominant aanwezig zijn.

Op de kaart is het begin van de Hunze aangeduid als het Achterste Diep, beginnend als een slootje, bijna dichtgegroeid, langzamerhand stroomafwaarts, uitgroeiend tot een volwassen sloot, keurig schoon, van zo'n 2 à 2.5 meter breed hier en daar via duikers onder ruilverkavelingswegen stromend samenkomend als 't Grote Diep met het Voorste Diep, zuidelijk van de molen 'de Juffer' bij Gasselternijveen.

Over het Voorste Diep hebben wij ons verder of nauwelijks bekommerd. Enerzijds om dat ons de tijd hiervoor ontbrak, anderzijds omdat dit verlengde van het Kanaal Buinen-Schoonoord alleen al door zijn naam afschrok. Kenmerk van het Voorste Diep, een recht toe recht aan afwateringskanaal, zonder enige vermeldenswaardige schoonheid, tenzij de waterkwaliteit, zover zijn wij in onze verkenning echter niet gegaan.

Verder stroomafwaarts, heet de Hunze dan volgens topografische kaart 'Hunze of Oostermoersevaart', de toevoeging is ook al weer zeer toepasselijk en het woord Hunze behouden, en de beek Hunze verdwenen.

Meanders

Ter hoogte van Eexterveen begint dan eindelijk aan ons duidelijk te worden dat er nog sprake is van een Hunze zoals deze er eens heeft uitgezien. We ontdekten, hierbij was de topografische kaart onmisbaar, een aantal oude meanders. We slaken beiden een zucht van verlichting en lopen een aantal van deze meanders langs. Verder stuiten we op een aantal andere meanders die tijdens de uitvoering van de ruilverkaveling 'Anloo' zijn gespaard. Het gaat om meanders die bij vroegere kanalisatie van de Hunze zijn blijven liggen. Deze armen zijn ekologisch gezien van belang, door het op korte afstand

voorkomen van gevarieerde milieu-omstandigheden: verschillen in grondsoort, hoogteligging en waterstanden.

Hierdoor komen er zeldzame plantesoorten voor. Al verder trekkend kunnen we duidelijk constateren, dat het gebied tussen Spijkerboor en Zuidlaarderveen als landschap heel wat prettiger aandoet dan de andere aan de Hunze grenzende gebieden. Het stroomdal is hier kleinschaliger en afwisselender.

We komen in het gebied 'de Oude Venen' in de gemeente Zuidlaren. Hier treffen we een redelijk gave meander aan die echter min of meer, net als bij de andere meanders, sterk aan het verlanden is. Zo sterk zelfs dat slechts hier en daar nog een klein plekje open water is. Na deze nog vrij gave meander, komen we bij de laatste meander voordat de Hunze bij de Groeve in het Zuidlaardermeer stroomt. Deze is gelegen in het Groeneveld. De wijze van 'verlanding' die we hier aantreffen is van een geheel andere soort, de helft is reeds verdwenen, gewoon dichtgegooid, en als landbouwgrond in gebruik. Dit schijnt duidelijk een gebeuren van de laatste jaren te zijn, want op de kaart verkend in 1968, is deze meander nog geheel zichtbaar. We zien ook hoe deze verlanding onttrokken aan het oog plaatsvindt. Landbouw- en ander afval wordt er ingegooid en dan letterlijk en figuurlijk 'zand erover'. Met dit beeld voor ons vragen we ons af wat moet hier gebeuren.

Het eind van de Hunze nadert, en daarmee bedoelen we echt de uitmonding in het Zuidlaardermeer. Kenmerkend is hier de oude situatie van een voor de scheepvaart geschikt gemaakte waterloop. Waren het vroeger kleine turfschepen, dan zijn het nu voor een deel woon- en recreatie(woon)schepen en ligplaatsen voor de watersport; zo ziet het er bij de Groeve uit. Komen we dan bij Meerzicht (de monding) dan is er alleen nog maar sprake van het recreatie bedrijf cq. water-

sportbedrijf.

We zijn dus al zo'n 100 jaar of meer bezig met de Hunze te verbeteren naar economische maatstaven. Als laatst bijgekomen faktor de recreatie als sociaal maatschappelijk gegeven, anderzijds weer economisch uitgebuit (Fricandel speciaal).

Helaas spreekt er uit ons verhaal weinig positiefs zelfs weinig hoop. Wij waren ons daar tijdens het schrijven van het verhaal erg van bewust. We hadden ook liever meer prettige dingen genoemd, maar de realiteit gebod ons aldus te formuleren. Van de Hunze is weinig over maar het omringende landschap heeft nog zeer veel goede kwaliteiten.

Ontstaan van de Hunze

In Noorderbreedte no. 4, 2e jaargang, is een artikel gewijd aan de ontstaansgeschiedenis van het Drentse landschap. Voor een bredere benadering van een en ander verwijzen wij korthedshalve naar dit artikel. Wat het ontstaan van de Hunze betreft ontlenen wij aan dit artikel het volgende:

Gedurende de laatste ijstijd, het Saalien, is Drente geruime tijd geheel met ijs bedekt geweest. Tegen het eind van het Saalien smolt het ijs sneller af dan het aangroeide. Dit gebeurde niet in één keer, maar in een aantal fasen. Tijdens twee opeenvolgende fasen van deze terugtrekking ontstonden de oerstroomdalen van de Vecht en van de Hunze. Aan het begin van het Weichselien (laatste ijstijd) sneden de beken zich dieper in het Drents Plateau.

Het zeer brede Hunzedal begeleidt aan de voet van de Hondsrug (oostzijde) de dorpenreeks Anloo, Gieten, Gasselte, Borger, Odoorn en Emmen als een groenlandzone. Loodrecht op het dal komen vanaf de helling op de hogere delen houtwallen voor, terwijl het brede stroomdal overigens boomloos is,

dit met uitzondering van de wegbeplantingen door het dal.

Randverveningslandschap

Dit landschap is gelegen op de oostelijke dekzandrug van het stroomdal van de Hunze, op de rand van het hoogveen. De okkupatie heeft plaatsgevonden vanuit de dorpen op de Hondsrug aan de westzijde van het dal. Het is de langgerekte aaneenschakeling van nederzettingen gevormd door de dorpen Zuidlaarderveen, Annerveen, Gieterveen, Gasselternijveen, Drouwenerveen, Bronnerverveen, Buinerveen en Exloërmond. Uitgezonderd Exloërveen behoort dit landschap tot de oudere okkupatievorm van het hoogveen en de stroomdalgronden ten oosten van de Hunze en het is kultuurhistorisch gezien waardevol. Bepalend zijn de vorm en de aard van de bebouwing langs de van noord naar zuid lopende weg, waarbij de wegbeplantingen, vorm en ligging van de percelen en de kultuurtoestand van de gronden een belangrijke rol vervullen. Daarnaast zijn bepalend de graslanden aan de stroomdalzijde en aan de hoogveenzijde als hoofdzakelijk uit bouwland bestaande gronden.

Het karakteristieke beeld van de oosthelling van de Hondsrug, de geologische formaties, de relatief grote hoogteverschillen op korte afstand, de grote verscheidenheid in bodemgesteldheid en plantengemeenschappen en de vergezichten over het Hunzedal en Veenkoloniën vertegenwoordigen een belangrijke waarde. Landschappelijk en geomorfologisch gezien is de overgang Hondsrug-Hunzedal van groot belang. Voor het Hunzedal zelf kunnen we als bijzonder noemen: het open karakter als rivierdal en kwaliteiten in natuurwetenschappelijke zin (bijv. weidevogelgebied).

Laaggelegen slenk

Het gedeelte oostelijk van de Hondsrug (hoogteverschil maximaal plm. 15 m) en westelijk van de veenkoloniën: tussen Valtermond in het zuiden en de noordelijke begrenzing van de provincie Drente is een laaggelegen slenk. Oorspronkelijk is het een uitgebreid venig grasland met dekzandopduikingen waarop bewoning en uitoefening van akkerbouw mogelijk was, evenals dat tegen de helling van de Hondsrug het geval was.

Recentelijk zijn, als gevolg van verlaging van grondwaterstanden en veranderingen in bodemopbouw, de mogelijkheden voor de uitoefening van akkerbouw op grotere schaal aanwezig; deze mogelijkheden worden ook benut. Vooral in het noordelijk gedeelte zijn ruilverkavelingen uitgevoerd, om het gebied in te richten volgens de huidige normen van de landbouw. Natuurwetenschappelijke en landschappelijke waarden zijn daarbij aangetast.

Karakteristiek is de openheid van het gebied, zowel wat betreft de beplanting, als wat betreft de bebouwing. Deze openheid van het stroomdal is van belang, gelet op de samenhang en onderscheiding van de Hondsrug. De helling van rug naar stroomdal is landschappelijk fraai, maar ook ekologisch van grote betekenis. Dit laatste blijkt ook uit de geomorfologie van dit gebied. De openheid van het dal en de betrekkelijk grote rust op verscheidene plaatsen maken het gebied tot een waardevol foerageer- en rustgebied voor weide en trekvogels. In het gebied werden artefacten gevonden uit de oude tot de jonge steentijd.

Gebied tussen De Groeve en Bonnerveen

Dit gebied is grotendeels gelegen aan de oostzijde van de Hunze, waar belangrijke landschappelijke en natuurwetenschappelijke elementen zijn gelegen; namelijk de afgesne-

den meanders en het aanwezige reliëf, die vooral botanisch en geomorfologisch van bijzondere betekenis zijn. Vogelkundig is het gebied interessant als weidevogelgebied.

Het gebied gelegen aan de westzijde van de Hunze, de Duunsche Landen, is voornamelijk geomorfologisch van betekenis vanwege het aanwezige reliëf; natuurwetenschappelijke en landschappelijk is het o.m. van belang door het voorkomen van een loofhoutbosje op een dekzandrug.

'De Veenhof' en direkte omgeving

Het gehucht De Veenhof is een concentratie van enkele boerderijen met, bij de erven hoog opgaand geboomte. Het ligt in het open stroomdal van de Hunze ten oosten van het dorp Gieten en vervult tov. de omgeving een landschappelijk dominante functie.

We hebben waargenomen hetgeen er te zien viel en gekonstateerd dat veel niet meer te zien is. Het viel trouwens erg moeilijk te traceren op welk tijdstip de totale Hunze nog Hunze was. Zoals met zoveel waterlopen geschiedde werd ook de waterafvoer van de Hunze in het verleden gekoncentreerd in een enkele hoofdloop. De benedenloop is verbreed en uitgediept voor de scheepvaart en kreeg de naam Oostermoersevaart. Later werd de bovenloop in het kader van landinrichtingswerkzaamheden onherkenbaar aangetast. Ondanks deze aantastingen is het stroomdal van de Hunze, landschappelijk en geomorfologisch gezien nog zeer de moeite waard. Ook hier kunnen we aannemen, zoals elders in het Nederlandse buitengebied, dat de agrarische kultuurdruk toeneemt. Gevolg: de eerder genoemde waarden boeten nog verder aan waarde in. In het kader van dit artikel zullen we op deze problematiek niet verder ingaan.

Behoud laatste resten van de Hunze

Onder druk van het boven vermelde pro-

bleem (agrarische kultuurdruk), spreken wij hier de vrees uit, dat de laatste restjes van de oude Hunze – de meanders – vergeten dreigen te worden en daarmee ten onder zullen gaan. We hebben kunnen konstateren, dat van een integraal beleid cq. behoud nog geen sprake is. Een en ander wordt in het Voor-ontwerp-streekplan Oost- en Zuidoost Drenthe wel onderkend, de vraag is echter of deze problematiek kan wachten op een vertaling in de diverse bestemmingsplannen en/of veiligstelling op andere wijze.

Als wij de nog niet veilig gestelde meanders inderdaad wensen te behouden voor verlanding zowel op natuurlijke als onnatuurlijke wijze (lees: volstorten met landbouw afval) dan dienen er snel passende maatregelen te worden genomen. Hierbij denken wij aan het bestemmen van de nog aanwezige resten tot 'Natuurmonument'. In het verlengde daarvan dienen er passende beheersmaatregelen te worden genomen. ■■

Jan van Dalen is vaksekretaris van de Milieuraad Drenthe, Jan Visser is lid van het Overleg orgaan Milieuraad Drenthe.

Literatuur:

Noorderbreedte 2e jaargang no. 4.
Het nederlandse Landschap Prof. Dr. Ir. J.T.P. Bijhouwer.
De Nederlandse Landschappen (deel I en II) Dr. H.A. Visscher.
Ontwerp-streekplan Oost en Zuidoost Drenthe/Provincie Drenthe.
Milieukartering Drenthe 1974-1978 PPD Drenthe.

Greenpeace Ingezonden

Tot nu toe is er nog nooit zo uitgebreid en scherp gereageerd op artikelen en/of mededelingen in Noorderbreedte. Het verheugt de redactie dan ook dat het tijdschrift zo goed gelezen wordt. Hoewel het duidelijk niet de gewoonte is om ingezonden stukken op te nemen (er is chronisch ruimtegebrek), willen we deze keer niet nalaten een aantal van de binnengekomen reacties te publiceren, omdat we de idee hebben dat deze reacties een grote verscheidenheid van visies vertonen. De reacties spreken voor zich. Het enige commentaar dat we willen maken is dat Jan Groen geen vaste columnist wordt.

Redactie Noorderbreedte.

Voer voor ekologen

Naar aanleiding van het artikel van Jan Groen over Greenpeace wil ik u mededelen dat ik van ganser harte achter deze hartekeer sta. Het is toch te gek dat tegenwoordig de kommercie op zo'n manier door werkt in het milieuwereidje. Het lijkt wel op de slogan die Saab-Turbo gebruikt om zijn auto's te slijten, nl. 'voer voor ekologen!' Ga zo door! Ab Noormal, Hefstuizen

Typhus zoot

Wij zijn fans van Teach-Inn en Jan Groen je begrijpt dus wel dat dit 'walgelijke' geschrift van jou afgelopen moet zijn. Wij pikken dit niet, om achter de rug om van walvissen en zeehonden onze Eurovisiesong winnaars op een dergelijke wijze door de modder te sleuren. Ook begrijpen we zo'n redactie niet, die deze typhus zoot opneemt. Overigens hebben we alleen maar lof voor jullie blad. Goed strijdbaar en vaak rake klappen uitdelen. Maar dit was een misser.

Klas 2B Gardeniersmavo, Sieggerda

Denkfout

Hierbij wil ik wijzen op enige onjuistheden in het artikel van mijn 'lollige' broer Jan in de Noorderbreedte van mei 1979. In de eerste plaats luistert z'n dochter prakties nooit naar de Tros Top

50, maar is hij zelf altijd en eeuwig aan de buis gekluisterd, ook als zijn gezin een wandeling wil maken. Wat dat betreft betwijfel ik ook of hij Greenpeace wel zo'n 'enige echte aktiegroep' vindt, zoals hij schrijft, die met rubberbootjes erop uit trekken. Hij zelf is met geen stok de deur uit te krijgen. Verder maakt Jan een denkfout als hij met zijn voor Sinterklaas gekregen rekenmachientje uitrekent hoeveel walvissen er al uitgemoord zijn. Hij zegt zelf dat de walvis 40 miljoen jaar eerder dan de mens leefde, dat zingt Teach-In ook. Dus dan valt er niets uit te moorden. Dat is nu typisch Jan. (bekort door de redactie).
Mien Groen

Zwaktebod

In het vervolg wens ik verschoond te blijven van de schriften van de heer Groen over Greenpeace en Teach-In. Vanaf het allereerste begin ben ik abonnee op uw blad, dat tot nu toe altijd heeft uitgemaakt in goede objektieve voorlichtende artikelen met een uiterst verzorgde vormgeving en gehuld in de beste omslagen die een milieutijdschrift maar kan denken. Wat dat betreft niets dan hulde. Maar het linkse lot(w)lige geschrift ten koste van anderen, die zich niet kunnen verdedigen is een zwaktebod.
Mevr. V.A. Nach, Trimunt

Vaste rubriek

Ik vind het heel slim om op de manier van Henk van der Meyden van de Telegraaf uiting te geven aan de afkeurenswaardige kommercie die Teach-In gebruikt om zelf maar bekend te worden. Krijgt Jan Groen een vaste rubriek in Noorderbreedte?
Frans Biegel, Heiligerlee

Nawoord

Aan al dat geschrift heb ik niets toe te voegen en aan dat van mijn 'stief'-zuster al helemaal niet. Maar blijf geld storten op girorekening 3955530 mv. Greenpeace, Amsterdam.
Jan Groen